

לדון יחידי

ראשי פרקים

- א. מקור הדין – דיני ממונות בשלושה הדיוווטות
- ב. דין שדו ויהדי – מחולקת ר' אברחו ושמואל
- ג. שיטת הרמב"ס – סטירה בדברי הרמב"ס
- ד. הסברים לדברי הרמב"ס
 - 1. כסף משנה בשם הרשב"א
 - 2. אבי עזריא
 - 3. אורר שמח
 - 4. נחל יצחק
- ה. קבלת עדות בפני היחיד מומחה
- ו. קיום שטרות בפני היחיד מומחה
- ז. הودאה/כפירה בפני היחיד מומחה
- ח. לדון יחידי לכתチילה/בדיעבד
- ט. לדון יחידי בזמן הזה

דיני ממונות נידונים בשלושה דיןנים. הגמ' בסנהדרין ה, ב אומרת "וְאָמַרְתָּ בְּדִינֵינוּ מֻמְחָה לְרַבִּים דָן אֲפִילוּ יְחִידִי". נסה לבחון במאמר זה באלו מקרים ובאיזה חלקים בדיון בבית הדין התירו לדין מומחה לרבים לדון ולפסק ופסיקתו נחשבת כשל שלושה דיןנים.

א. מקור הדין – דיני ממונות בשלושה הדיוווטות

במשנה ראשונה בסנהדרין נאמר: "דיני ממונות בשלושה גזילות וחבלות – בשלושה" הגמ' שם ג,א מסבירה: דיני ממונות שהם הודהות והולאות – בשלושה הדיוווטות. גזילות וחבלות – בשלושה מומחים. ונחלקו בגמ' רבא ור' אחא בריה דר' איקא מהיקן לומדים זאת? רבא אומר מעיקר הדין היו צרייכים להיות שלושה דיןנים מומחים, אלא משום דר' חנינא שסובר "דבר תורה אחד דין ממונות ואחד דין נפשות בדרישה וחקירה, שנאמר 'משפט'

אחד יהיה לכט". ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעין דריש וחקירה, כדי שלא תגעול דעת בפני לוין". מאותו טעם דורש רבא בגין גמ' שלא נחוץ בדיינן ממונות שלושה דיןנים מומחים אלא מספיק שלושה הדיוטות, כדי שלא לעול דעת בפני לוין.

ר' אחא בריה דר' איקא חולק על רבא וסובר מעיקר הדין בדיינן ממונות צרייך דין אחד (לפי רוב הראשונים גמיר ור' חננאל סובר דין מומחה) שנאמר "בצדק תשפט עמיתק", ובאו חכמים ותיקנו שלושה דיןנים הדיוטות ומסתמאו אחד מהם יהיה דין גmir.

רש"י מסביר שהחלוקת של רבא ור' אחא תלולה האם דורשים עירוב פרשיות? לפי רבא יש עירוב פרשיות ור' אחא סובר שאין עירוב פרשיות.

תוס' ג, א ד"ה "ומדואריתא" שואל על רש"י אם ר' אחא סובר כמו"ד אין עירוב פרשיות או כי מדובר צרייך את הפסק "בצדק תשפט עמיתק" لكن סובר Tos' שדברי ר' אחא נאמרו אף למ"ד שיש עירוב פרשיות.

במסקנת הגמ' הגמי שואלת מי נימ בין רבא לר' אחא? והגמי אומרת שהניהם דברי שמואל שסובר: "שניהם שדנו דיןיהם דין אלא שנקרו בו ביד חזוף". לרבע לית לה לשמואל ור' אחא אית ליה דشمואל.

ב. דין שני יחידי מחלוקת ר' אבחו וشمואל

בעניין דין שני יחידי האם נחשב דיןיו דין ישנה מחלוקת אמוראים בגמ' סנהדרין ה, ב: אמר שמואל שניים שדנו דיןיהם דין, אלא שנקרו בו ביד חזוף ר' אבחו חולק וסובר שניים שדנו דין ממונות לד"ה אין דיןיהם דין.

הגמי שואלת על דברי ר' אבחו מגמי בכוורת כה, ב: שכותוב "דין את הדין וזכה את החביב, חייב את החזאי, טימא את הטהור, טיהר את הטמא מה שעשה עשי ומשלם מביתו" וראים מדברי הגמי שישנה אפשרות שאדם יחידי ידונ ומרתצת הגמי הבהיר לנו שקיבלו עליו.

ואיך יוצא שר' אבחו מודה במקרה שקבלו עליהם את הדין יכול לדונם יחידי. התוס' ד"ה "שניהם" מסביר בדברי שמואל שאמר: "שניהם שדנו דיןיהם דין" זה לאו דזוקא שניים אלא היה אפילו דין אחד ולמה כתבו שניים לומר שאפלו שניים נקראים ביד חזוף.

בדברי הגמ' דלעיל נחקרו הראשונים בה"ג (מובא ברא"ש) פוסק כשיטת שמואל, אע"ג שרבא לא סבירה ליה את דברי שמואל, אבל כיוון שר' נחמן פוסק כמוותו הלכה קר' נחמן בדיין.

ר' י"פ, רא"ש חולקים וסוברים קר' אבחו כי הלכה כאמור בתראי כרבה שסובר כדעת ר' אבחו.

וכן פסקו הטור והשו"ע סימן ג' זהה לטורו: "אין בי"ד פחות משלשה וכל שלושה נקראים בי"ד ואפילו הדיווטו". (שיטת הרמ"ה סובר שלושתם צריכים להיות גמירים, לשיטת הרא"ש משמע שדין אחד צריך להיות גמיר).

ג. שיטת הרמב"ם

כתב הרמב"ם סנהדרין ב': "敖פ"י שאין בי"ד פחות משלשה מותר לאחדaldo מון התורה שנאמר: "בצדך תשפט עמייתך" ומדברי סופרים עד שהיו שלשה. ושניהם שדנו אין דיןיהם דין.

שואל הכספי משנה (ועוד אחרים): הרי הרמב"ם סותר את דבריו, שבתחיללה כתב "מותר לאחדaldo מון התורה שנאמר בצדך תשפט עמייתך" משמע שסובר קר' אחת בריה דר' אייקא ובסיום ההלכה כתב "ושניהם שדנו אין דיןיהם דין" משמע שסובסן קר' אבחו והגמ' אמרה שהחנפ"ם בין רבא לר' אחא הם דברי שמואל שסובסן קר' דיןיהם דין אלא שנקראים בי"ד חצוף וא"כ לפי הגמ' יוצא שני שמי שסובסן בצדך תשפט עמייתך סובר כדעת שמואל ושניהם שדנו דיןיהם דין ואילו הרמב"ם פסק קר' אחא ובסיום ההלכה כתוב שניים שדנו אין דיןיהם דין.

ד. הסברים לשיטת הרמב"ם

1. כספ' משנה בשם הרשב"א

הכספי משנה בהמשך דבריו שם כתוב ששאלת זו נשאלת לרשב"א וענה שיטת הרמב"ם היא שמדובר אפשר לדון ביחידי קר' אחא, אבל משום יושבי קרנות תיקנו שצריך שלושה דיןימים הדיווטות, ואלmeno חכמים לתקנתא זו שגם אם ידנו שניים בדיעבד אין דיןיהם דין.

2. אבי עזרי (סנהדרין פ"ב)

רב ש"ץ שואל על פירוש זה אם הרמב"ם פוסק כר' אחא הרי הרמב"ם פוסק בהיל. סנהדרין ה,ח זהה לשונו:

לפייך דנים בחודאות ולהלוואות וכיוצא בהם בחו"ל. ע"פ שאין ביד של חוויל אלקיים, שליחות ביד של ארץ ישראל עושים.

אם הרמב"ם פסק כר' אחא הרי מעיקר הדין אף הדיוווטות סגי שהרי נאמר בפסק "בצדך תשפט עמיתך" וא"כ מדו"ע הרמב"ם כתוב הטעם בחודאות ולהלוואות מסווג שליחותיהם של ארץ ישראל (כן הקשה הש"ך בסימן ג' ס"ק א).

עוד קשה: אם הרמב"ם סובר שאפשר לדון יהודי כר' אחא א"כ נחשב שם ביד ואכ' אין פסק בפ"ב הלכה יא: "הרי זה מותר לו לדון יהודי אבל איינו נחשב ביד וכו' פסק שם הich. "יחיד שהוא מומחה לרבים אעפ"י שהוא דין דיני ממונות יהודי אין הרוזאה בפני הودאה?"

כן צריך לומר בשיטת הרמב"ם שהוא פוסק כרבא וכר' אחא ומן התורה צריך שלושה דינים מומחים כי הוא סובר כמ"ד יש עירוב פרשיות וכל זה לעניין שיחול שם ביד אבל לעניין לדון את הדין לומדים זאת מהפסק "בצדך תשפט עמיתך" שאף דין יהודי יכול לדון וזה אף לר' אהבו, והמחלוקות ביניהם לעניין שיקרא שם ביד – לר' אהבו צריך שלושה דינים והפסק "בצדך תשפט עמיתך" מדבר על היתר לדון, ור' אחא סובר שהפסק "בצדך תשפט עמיתך" מלמדנו גם לדון, וגם להיות שם ביד. אמן, עדין צ"ע אין הרמב"ם פסק "שנאים שעניהם אין דיניהם דין" הרי הסברנו גם ר' אהבו וגם רב אחא מסכימים שאפשר לדון יהודי?

ויל' שלענין פס"ד אין דיניהם דין, שהרי אין עליהם שם ביד אבל לדון אין צריך שם ביד אלא אחד יכול לדון ולכן פסק הרמב"ם "שנאים שעניהם דין (דהיינו שרוצים להוציא פסק דין) אין דיניהם דין".

להבנת דברי הרב ש"ך צריך לומר "לדון" דהיינו נראה שמיעת בע"ד, חקירות עדים וכוי' ולזה לא צריך שם ביד ומספיק אחד אבל לפסק דין דהיינו לומר חייב/זכאי צריך שם ביד והם שלושה דינים.

3. אור שמח (סנהדרין ב, ז)

האור שמח מנסה להציג אפשרות שהרמב"ם חולק בשיטת רבינו חננאל שכותב "מדאוריתא חד נמי כשר" מדובר על דין מומחה סמוון, וחכמים

תיקנו שאפשר לדון דין ממונות בשלושת הדיווטות לפיכך בחו"ל שהיו חטאים דינים סמכיים תיקנו תקנה זו, אבל בארץ ישראל לא צריכים לתקן מה זו ולכן שניים שדנו אין דיןיהם דין כי זה נוגד את תקנת חכמים (כען זה כתוב נתיבות המשפט ג,א בשיטת הרמב"ס).

4. נחל יצחק (הלכות דיןיהם טמן ג ענף א)

לכוארה אפשר לומר בדברי הרמב"ס שפסק שניים שדנו אין דיןיהם דין משום דק"יל דבעי ב"ד נוטה ואין ב"ד שכול כմבוואר בסנהדרין ג,ב: ואם כן איך אמרנו דבר תורה אחד כשר (הררי צrisk ב"ד נוטה) היינו משום שביחיד לא שייך לומר אין ב"ד שכול דמי חלק עליון, אבל בשניים שייך לומר שהם חולקים וצריך דין נוסף נוסף כדי שיהיה ב"ד נוטה, ומה שפסק שמואל "שניים שדנו דיןיהם זיין אלא שקראו ב"ד חצוף" סובר קר' יאשיה סנהדרין ג,א דלא מצריך ב"ד נוטה בדיוני ממונות. ועל כן פסק הרמב"ס שדיין ייחידי יכול לדון שנאמר בצדק תשפט עמידך אבל מ"מ שניים שדנו אין דיןיהם דין ממשום שלא הוא ב"ד נוטה.

במסקנת דבריו דוחה פירוש זה כי קשה לומר בדברי שמואל שאינו סובר ב"ד נוטה כיון שפסק שמואל שניים שדנו דין ומילא לא מצריך ב"ד נוטה.

לכן צריך לומר בדברי הרמב"ס כמו שכתב הכס"מ בשם הרשב"א שאף שמן התורה חד כשר מ"מ כיון שתיקנו חז"ל דבעין שלשה זהה לעיכובה, ומדוברן שניים שדנו אין דיןיהם דין.

והביא ראייה לדבריהם מהירושלמי ברכות פ"ז הלכה א: בברכת הזימון ישנה מחלוקת חד אמר: שלושה חובה שניים רשות, חד אמר: אני אין לי אלא משנה: "שלושה שאכלו כאחת חייבים לוzman" ומשיק הירושלמי ואומר שחלוקת זו תלויה במחלוקת אחרת. שמואל אמר: שניים שדנו דיןיהם דין. ור' יוחנן אמר אפילו שניים שדנו אין דיןיהם דין שמואל סובר כמ"ד שלושה חייבים לוzman ושניים הרשות בידם ור' יוחנן סובר כמ"ד שסובר שחובת הזימון דוקא בשלשה כמו בדין.

לפי זה אומר הנחל יצחק אם מן התורה אחד כשר מילא שניים שדנו דיןיהם דין א"כ כיצד הירושלמי מדמה מחלוקת זו לברכת הזימון הרי לענין דין, התורה גילתה בפירוש שאפשר לדון ייחידי אבל בברכת הזימון אין פ██וק מההתורה שהרי עיקר דין הזימון הוא מדברנו וכיצד משווים דין דאוריתא לדרבנן, אבל אם נסביר כמו פירושו של הכס"מ שגם למ"ד דס"ל דית' אחד כשר, גם כן סובר שניים שדנו אין דיןיהם דין ממשום תקנת רבנן שמצריכים

לدون דוקא שלושה דיןנים וחוי זה לעכובה, א"כ מובנת ההשוואה בין דין של שלשה דיןנים לבין דין ברכת הזימון. שבשניות מודובר בתקנת רבנן.

ה. קבלת עדות בפני יחיד מומחה

כתב הרמב"ם בהל' סנהדרין ב,ח:

יחיד שהוא מומחה לרביםAuf^י שעון דין מומנות ביחיד אין הווודהה בפנוי הودאה בפני Bi"d, ואפילו היה סמוך, אבל השלושה Auf^י שאין סמכים וחרי חן הדיווטות ואין אני קורא בהם אלוקים. הרי הווודהה בפניהם הודאה בפני Bi"d. וכן הכהפר בפניהם ואח"כ באו עדים החזק כפרן ואני יכול להזור ולטעון.

וכتب שווית התשב"ץ (חלק א שאלה א) – משמע לפיה דברי הרמב"ם שיחיד מומחה לא יוכל לקבל עדות שהרי כל עדות שיאמרו בפנוי הרי יכולם להזור בהם שחרי לא נחשב הודאה וכפירה כי אין עלי שם Bi"d והיה לקבל עדות (וכ"כ הש"ך מו, ע שיחיד מומחה יכול לדון לבדו על שטר שנתקיים בבי"ד כשמכירות הקיום, אבל אין יכול לדון לבדו כشمכירות העדאות העדים, ולענין קבלת עדות לא מהני יחיד מומחה).

הרשב"א (ב"יק צ,ב) בסוגיה "אין עד נעשה דין" כתוב על דברי הגמי' שם "תניא, סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש מקטנתו נעשו עדים ומקטנתו נעשו דיןנים דברי ר' טרפון. ר' עקיבא אומר כולם עדים". אמר הרשב"א אם דין אחד מומחה ראה את המשעה לא מסתברא דין אחד מומצא מן ע"פ ראייתו בלבד פ"י שני עדים יקומו דבר אמר רחמנא. מדיקים האחרונים בדברי הרשב"א (ר' שמואל רוזובסקי בשיעוריו על מסכת סנהדרין) מודיע הרשב"א נתן טעם שייחיד מומחה שראה אינו יכול לדון כי צריך שני עדים הרי יכול לומר שלא יכול לדון שהרי קיבל עדות צריכה שלושה דיןנים כמו שאמרנו בדברי הרמב"ם וא"כ דין אחד לא יכול לקבל עדות. ע"כ ציל בדעת הרשב"א שסביר שקבלת עדות יכולה להיעשות ע"י דין מומחה.

קצוה"ח (ז,ה) מבין בדברי הרשב"א כך: אם יצטרוף לדין עד נוסף יכול לדון Auf^י ראייתו וاعיג' דקבלת עדות לעולם צריכה שלושה דיןנים וא"כ איך יכול הדין לקבל עדות ביחיד זה אינו שהרי מה שמצריכים קבלת עדות בשלושה משום שכל פחות משלושה דיןנים הוא כמו עד מפני עד אבל אם הוא בעצמו רואה עדות לא שייך עד מפני עד וכלן יכול לדון יחידי.

ר' שמואל רוזובסקי שואל על דברי קצוה"ח: מה שאנו מחייבים בקבלת עדות שלושה דיןנים – לא מפני זהה לא יראה עד מפי עד אלא הטעם שלושה דיןנים נחביבים שם ב"יד וצ"ע.

אפשר למצוא סיעתא לדברי קצוה"ח. המחבר (חו"מ כח, כ) כתב: "אין שניים ראויים לקבלת עדות ואם קבלו לא עשו כלום". וכתב הسلم"ע ס"ק נח שטעם השוו"ע הוא: שניים לא מקבלים עדות דהוי ליה עד מפי עד. נראה מדברי הسلم"ע שקבלת עדות מצרכיה שלושה דיןנים שלא יראה עד מפי עד, ודלא כר' שמואל רוזובסקי. אמן בחידושי הר"ם הלכות דיןנים סיימן ג מביא את התוממים שסביר, שלענין קבלת עדות ודאי בעינן גי' מדאוריתא דאל"כ הויל עד מפי עד וחילך עלייו וסביר: כיון שמדאוריתא סגי בחד ונחשב ב"יד א"כ היה לעניין קבלת עדות ומה שכתבו התוס' ב"ב מ, א שקיים שטרות בעינן גי' משום דלא להויל עד מפי העינו דוקא בקיום שטרות מסוים שבקיים אין פוסקים את הדין כלל, רק שמעמידים וכותבים שהעדים העידו בפניהם, ולכך שראו לפני ב"יד אחר הויל עד מפי עד, אבל לעניין שפסק את הדין בעצמו א"כ יכול לקבל עדות, ומה שכתב המחבר בסימן כח, כא שקבלת עדות צריכה גי' מומחים, פירוש שיודעים כיצד נעשית קבלת עדות, אבל אם ייחיד מומחה ذן אפשר שיכול לקבל עדות ייחדי.

נתיבות המשפט (ג,ג) כתב: לכוארה תמהותם דברי הרמב"ם שלפי דבריו החודאה לפני דין מומחה לאו הודהה וכיול להחליף את הטענות, וא"כ כי"ש שאין יכול לקבל עדות שהרי אין לו שם ב"יד, והרי קבלת עדות צריכה ב"יד ועוד איך יכול לדzon ולאמור פלוני אתה חייב הרי אפשר לו להחליף הטענות וההודאות וגם אין סברא לאמר שחכמים יתקנו שמומחה ייחידי יכול לדzon ויש אפשרויות לב"יד לחזור מטענותיו. (וזוחק לומר שמקבל את העדות בפני שלושה דיןנים וא"כ ממשיק לדzon ייחדי כיון שהיו צרכיים לפרש זאת וחבריתא מדברת בסתמא).

לכן נראה לפרש בדעת הרמב"ם שככל מקום שמותר לו לדzon יכול לקבל הטענות והעדות, ואין יכולם לחזור בהם לא העדים ולא הבע"ד (دلא כדורי הש"ז). ומה שכתב הרמב"ם ביחיד מומחה שההודאה בפניו אינה הודהה, לעניין שהיה לו דין שטר וגם אין ב"יד אחר יכול לדzon מתוך אותו כתוב. ומה שכתב הרמב"ם דלא הוחזק כפרן בפניו ייחיד מומחה, היינו שנאמן לטעון פרעתי אח"כ כיון שלא הוחזק כפרן ב"יד אבל לטעון פרעתי קודס, אף כשdon בפניו ייחיד מומחה אינו יכול לחזור ולטעון.

החו"א (סנהדרין סימן טו, ס"ק ג) מעיר על דברי הנטיבות וכותב שאין מקום לדברים אלו אא"כ הוא תקנת חכמים, שהרי מדאוריתא ודאי שקיבלה עדות צרייך גי כదאמירין בוגמי כתובות כב, לעניין קיום שטרות שמארכיכים ג.

בשו"ע כח, כא נפסק: "קיבלה עדות צרייך שלושה מומחים יודעים הלכות עדות כשר ופסול זהירין בקבלתן לכוין עדות כל אחד".

רעד"א מעיר על דברי השו"ע ומביא שו"ית המიיחסות לרמב"ן סימן קיב שכתב: ייחיד מומחה שיכל לדון אפילו ביחיד יכול לקבל עדות ג"כ ביחידי (ומשמעו בדברי נתיבות המשפט).

ו. קיום שטרות בפני ייחיד מומחה

כתב הטור חוות מ"ו: "וכיצד הוא הקיום באים עדי השטר ומעידים לפני שלושה אפילהו הן הדיוות זאת היא חתימתנו".

הבר"י מביא את הנמקוי יוסף שכתב: אם עושים את הקיום בפני שניים זה דומה לשניים שמעידים ששמעו מפי עדים זה וזה אכן כלום, דעת מפי עד הוא, אבל כשהם שלושה נחשב ב"יד זה דומה לפסק דין.

וכיבכ ה"מ בדעת המרדכי שסביר שאם קיימו בשניים לאו קיום הוא.

בתורת הדשן סימן שלב¹ (מובא ב"י) נפסק: רב היושב בישיבה שקיים שטר ביחידי אי אתי בע"ד ומעורער יכול להיות שלא מהני אמנים מנהג פשוט הוא לתופשי ישיבה שחותמים ביחידי לקיים שטרות ואפשר דכהאי גונא מנהג מבטל הלכה בדבר שבממון. על כך הגיב הבר"י וכתב: אנו לא שמענו על מנהג זה.

ובשו"ע סימן מו פוסק – אין מקיימים שטרות אלא בפני שלושה מפני שהוא דין.

הרמ"א חוסיף: ואם קיומו בשניים לא הוא קיום ויש מי שכתב מאחר שנגנו שהרב תופס ישיבה מקרים ביחידי מנהג כזה מבטל הלכה וניל' הטעם דס"ל

¹ עי"ש בתשובה שכתב שמדינה אם קיימו את השטר באחד מומחה אין נחשב מקויים וראיתו מהגמ' כתובות כב,א. שכטוב שם יוצאת שטר בשם של ב"יד של ר' אשיש מקבלים שטר זה, ומסביר רשי' שם שאחד המקיימים היה רב אשיש ואעפ"כ מצרכיכם שלושה דיינים. אולם ד"מ כבר כתוב שאין ראייתו ברורה, שאפשר לומר שלא רצה לקיים את השטר ביחידי אבל אם היה עשה אפשר דמהני.

دلענין קיומ שטרות דרבנן דיחיד מומחה דינו שלושה הדיוווטות ומיקורי בי"ד כמו שנתבאר בסימן ג דauseg דין יחיד מומחה בזמן הזה מ"מ לענין קיומ שטרות דרבנן יש לסfork עליו.

הש"ך ס"ק ח העיר: אין טעם זה של הרמ"א נכון, שלא דמי קיומ שטר לדין, דווקא לענין דין הוי יחיד מומחה שלושה אבל לא לענין הודהה וקיים כי לגבי קיומ שטר אם אין שלושה דיננים נחשב עד מפי עד וצריך שלושה שהם נחובים בי"ד. מ"מ לענין מה שנהגוشيخיד מומחה מקיים שטר, זה אנו אומרם מנהג מבטל הלכה.

התוממים (אורחים מו, י) כתוב טעם למנהג הוואיל ונהגו כך הויל קיבלוה עליהם וכאילו מתחילה התנה שהיא נאמן הרב ייחידי לקיים וכל תנאי שבממון תנאו קיימים.

להבנת מחלוקת הרמ"א והש"ך נוסיף ביאור: הרמ"א משווה בין יחיד מומחה שיש לו הכח לדון ייחידי וה"ה לקיומ שטר לעומת זאת הש"ך סובר מה שיכול יחיד מומחה לדון זה דווקא לדון אבל לענין קיומ שטר שצורך שם בי"ד שלא להיות עד מפי עד איינו יכול לקיים השטר. (ועיין בחידוש הריני הלכות דיננים סימן ג' שכותב עיין דברי הש"ך לחלק בין לדון ייחידי לבין קיומ שטר עי"ש) ואולי אפשר לתלות מחלוקת ש"ך והרמ"א בחקירה של שטר שעדיין אין מקומות מה תוקפו הגמי בגיטין ג: "דאמר ר"ל על הדברים החתוםים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותןنبي"ד ורבנן הוא דעתך".

וישנה חקירה² כל עוד שהשטר אין מקומותنبي"ד מה תוקפו:

צד אחד אומר: שטר שאינו מקומות נחשב כמי שנחקרה עדותןنبي"ד, ורק רבנן הצריכו קיומ במקרה שטוען מזוייף (משמע בלי טענת מזוייף נחשב שטר בר תוקף) או שנאמר כל עוד שאין קיומ לשטר השטר כחופה בעלמא ורבנן הצריכו קיומ לשטר כדי שהיא עליו שם שטר ויוכל לגבות ממנו.

ואפשר לומר שהרמ"א סובר שאפשר לקיים את השטר ביחיד כנראה סובר הצד הראשון בחקירה שהשטר נחשב כבר כמי שנחקרה. ורק רבנן הצריכו קיומ שלא יטען מזוייף וא"כ מספיק לקיים ביחיד. אבל הש"ך סובר הצד השני בחקירה שטר כל עוד שלא קיומ נחשב כחופה בעלמא ולכן צורך לשטר שהיא בר תוקף לגביה וממילא צורך שםنبي"ד כדי לתת לו תוקף, ולכן צורך שלושה דיננים ואין מספיק דין ייחידי.

² עיין אבן האzel הלכות מלות ולווה יד, יז. קובץ שעוררים ביב תפוח.

בשווית הרשב"ש סימן תעא ذן במקורה שהביאו לפניו שטרות שכותוב בהם "במוצב תלתא כחدا הויינה וחד ליתוהי" וככתב על זה איך אפשר שלל השטרות שמנגנים ליידי כתוב בהם שלושה דינרים ישבו לקים את השטר וקרח אונס לאחד מהדיינים כגון שהליך למדינת הים או מטה. על כן אני חושש שכנראה בקיים שטרות מושיבים שני דינרים וכותבים כך ואם הדבר כן הוא טעות גדולה דלית הלכתא כשםואל שאמר שניים שדנו דיניהם דין וכי'כ הרמב"ס וה'ה לקיים שטרות.

היווצה מדבריו להשוות בין יכולת לדון לקיים שטר (בדברי הרמ"א ודלא כשי'ז).

ג. הוואה/ כפירה בפני יחיד מומחה

כתב הרמב"ס הלוות סנהדרין ה ייח – "יחיד שהוא מומחה לרבים ע"פ שהוא ذן דיני ממונות ביהודי אין הוואה בפניו הוואה בפני בי"ד, ואפילו היה סמוך, אבל השלשה ע"פ שאין סמכים וחורי הון הדיווות ואין אני קורא בהם אלוקים הרי הוואה בפניהם הוואה בבי"ד. וכן הכהר בפניהם ואח"כ באו עדים החזק כפרן ואני יכול לחזור ולטעון".

הרא"ש חולק וסביר שיחיד מומחה נחשב כשלשה, והוא הוואה בפניו הוואה. וכן הכהר בפניו החזק כפרן.

נפסק בשוויע ג,ב: "כל שאין שלשה ולא קיבלים עליהם ואין מומחים לרבים) אפילו הם סמכים בארץ ישראל הוואה שמודים בפניהם כדי שמודה חז לביא ויכולים להחליף טענותיהם שטענו בפניהם הכהר בפניהם ואח"כ באו עדים לא החזק כפרן.

וכבר העיר הסמ"ע, ז על דבריו השוויע וככתב: (משמעות כדעת הרמב"ס). לכאורה דין זה תלוי במחלוקת רמב"ס ראי"ש, ותימה על הרמ"א שלא כתב בלשון פלוגתא על דברי המחבר. ואפשר לאמר בדוחך מה שכתב הרמ"א מומחה לרבים היל' שהמchos לרבים דכה"ג מהני.

השוויע סק"ח – חולק על הסמ"ע שהרי אפילו המchos לרבים סוף סוף לא הוה ליה בי"ד. אלא הסיבה שהרמ"א לא הביא פלוגתא, מושם שבלשונו המחבר עצמו אין הכרע כי'כ שאפשר לומר סמכים שאינם מומחים.

ולענין דינה אם הם סמכים ומומחים אין הוודאות הוואה ולא כדעת הרמ"א.

קצתו"ח גג – מביא שיטת כה"ג שסובר בדעת הרמב"ם דהודאה בפני יחיד מומחה לאו הودאה אבל כפירה בפני יחיד מומחה נחשב כפרן. והביא ראייה מלשון הרמב"ם שכטב ברישא לגבי הודאה שבפני שלושה נחשבת הודאה ובפני יחיד מומחה כתוב שאין הודאותו הודאה, אבל בסיפא לגבי דין כפירה כתוב "הכופר בפני שלושה הדיוות נחשב כפרן" אבל לא כתוב בפני יחיד מומחה לא נחשב כפרן ממשען מדבריו שכופר בפני יחיד מומחה נחשב כפרן, ומשיך ואומר שכן דעת הב"י בספרו הכספי משנה.

קצתו"ח תמה על דבריו, שהרי בשו"ע כתוב במפורש, שכופר בפני יחיד מומחה לא נחשב כפרן וכיוצא כתוב שהב"י סובר שנחשב כפרן.

הפט"ש ס"יק ה מביא תשובה שבוט יעקב (חלק א סימן קלז) שסובר שדווקא לעניין הודאה בפני יחיד לא נחשב הודאה אבל כופר בפני יחיד והוחזק כפרן דכינו שדנו לפניו ודכנו דין אי'כ ודאי מגלה דעתו והוחזק כפרן (בדעת כניסה גדולה).

וכتب עוד בדעת הרמב"ם דווקא ביחס מומחה אמרין לא נחשבת הודאה בפניו, משום שיש סברא שהיא נאמן לאמור להשתות נתכוון או שלא להסבירו, אבל נגד שני דיןנים שקיבלו עליהם לא יכול להכחישים ומילא הודאה בפניהם נחשבת הודאה, ומה שכטב הרמב"ם "אבל גי הדיוות" היינו שדיבר בהוויה שסתם בבי"ד הם של שלושה או יחיד מומחה אבל בקבלהו עליהם שניים הודאותו הודאה כמו גי הדיוות.

כעין זה כתוב התוממים גד: מה שכטב הרמב"ם שההודאה בפני יחיד מומחה לאו הודאה ציל שיש הבדל בין יחיד לשניים, שהרי מצאו לגבי נאמנות תרי כמהה אי'כ מדווע בפני שלושה נחשבת הודאה ובפני שניים לא נחשב הודאה? ציל שהז לא מטעם נאמנות אלא בגדר שם בי"ד ולכן שלושה נחשבים שם בי"ד אבל שניים אין להם שם בי"ד. אומר התוממים זה דווקא בשני דיןנים בלתי סמכים אבל כשם סמכים אי'כ הם יכולים לדון וכ"ש להודאות בפניהם.

ומה שנחלקו הרמב"ם והרא"ש בהודאה לפני יחיד מומחה. לפי הרמב"ם לא נחשבת הודאה שהרי יכול להכחישו ולאמר שקר אתה ذובר דעת'א אינו נאמן בממון אי'כ אף כשהיאנו מכחישו אין הודאותו חשובה ואיינה בגדר הודאהobi"d, והרא"ש ס"ל שיכל להכחישו אבל כי"ז איינו מכחישו הוי בגדר הודאהobi"d כיון שיש לו רשות לדון. צריך לברר דברי התוממים שכטב בשיטת הררא"ש "שיכול להכחיש את הדין וכי"ז איינו מכחישו הוי בגדר

הוֹדָה" וְהַרִּי אֲנוֹ מַתִּיחָסִים לְהֹוֹדָה כְּדָבָר מַחְיֵב וְאַזְכֵּב שֶׁכּוֹל
לְהַחְשֵׁיו?

אפשר להסביר לפי דברי השבו"י שכותב הווודה בפני עצמו אינה הוודה שיכול
לאמר להשתות נוכנותי במיגו דאי בעי כפר ומחייב את הדין שלא הוודה
לפנוי, ויש החלוקים (הרואה"ש) יסבירו שההוֹדָה לא הוֹדָה מיגו כיון שכל זמן שעומד
בבב"ד הדין נאמן, וגם צריך לישבע עכ"פ שבואה דאוריתיא להכחישו.

הרבב"ז (ח"ג שאלה מתكمದ) הוודה בפני עצמו לאו הוודה אבל במקורה
שקלחו עלייהו בעלי דין או שברדו אותן הצביע ההוודה במיגו הוודה
מחייבת, דכל דבר בירורו וכן מעשים בכל יום בנסיבות (וכ"כ שוויית
הרשכ"א סימן אלף קכ"ו).

ח. לדון יחידי לכתילה / בזיעבד

איתא בסנהדרין ז, ב: ת"ר דיני ממונות בשלושה ואם היה מומחה לרבים דן
ואפיו יחידי, א"ר נחמן כגון אני דן דיני ממונות ביחיד.

תוס' ד"ה "כגון" שואל: והרי למדו במשנה מס' אבות אל תהי דן יחידי
שאין יחידי אלא אחד הקב"ה? מתרץ Tos' עצה טובה קמ"ל שלא יטעה, ומה
שאמר ר' נחמן "כגון אני דן" הכוונה שכול לדון אבל למעשה אינו דן. אין
כיוון שהיה רגיל אין לחוש שמא יטעה ולכן הרשה לעצמו לדון יחידי.

כתב הרמב"ם סנהדרין ב, יא "אחד יהיה מומחה לרבים או שנטל רשות
מב"ד הרי זה מותר לו לדון יחידי, אבל איןו חשוב ב"יד, ואעפ"י שהוא מותר
מצוות חכמים הוא שמוסריב עמו אחרים, שהרי אמרו אל תהי דן יחידי שאין
דן יחידי אלא אחד".

הלחם משנה שואל: הרי הרמב"ם בפ"ד פסק "מי שאין מומחהAuf"י שנטל
רשות אין דינו דינו" וכיitz פסק כאן שכול לדון יחידי ותירץ שכן הרמב"ם
מדובר בקבלה עלייהו, ועודין קשה אם קבלתו עלייהו, אפיו לא קיבל רשות
מביה"ד יכול לדון, ותירץ שההידוש של הרמב"ם שאפיו קיבלה עלייהו וגם
קיביל רשות מביה"ד עדין אסור לו לדון לכתילה.

הב"ח בסימן ג' מבין בשיטות הרמב"ם: מומחה לרבים אין יכול לדון בכפיה
וממילא הדין שכותב הרמב"ם כאן אל תהי דן יחידי זה מזכר שקבלתו
עליהו ויש מצוות חכמים להושיב אחרים עימיו, אבל לשיטות החלוקים Tos'
והרא"ש שסוברים שמומחה לרבים יכול לדון בכפיה ממילא מצוות חכמים

שיעוריב עמו בדיין רק כאשר דין בכפיה, אבל אם דין מרצונם בקבלוחו עליו
אין צורך להושיב אחרים עימיו בדיין.

הגר"א ג,ב כותב: אם בקבלוחו עליהם אף בהדיוט מותר לו לדון היחיד
לכתחילה, ומבייא מקור וראיה לדבריו מהירושלמי ריש סנהדרין "רב אבתו
הוא יתיב דין בכניתה מדור תא דקיסרין לארמיה א"ל תלמידיו ולא כן
אלפין רבוי אל תהי דין יחידי" אמר לנו כיון דעתן חמי לנו יתר דין לרמי
ואתונן לגבי כמה שקבלוחו עליהם ותני כן בדיין שלא קבלוחו עליהם אבל
קבלוחו עליהם דין אפילו יחידי.

ש"ז ג,י – מביא תשובה מהרש"ל שסביר שאפילו בקבלוחו והוא מומחה
אסור לו לדון יחידי ובאמת הראיה מהירושלמי דלעיל היא תיובתא
למהרש"ל, ומטיים הש"ז: לענינו דין האידנא בזמנן הזה דליך מומחה ציע,
שהרי אפשר לומר דזוקא במומחה מהני קבלה וכך התבנה בירושלמי, אבל
בזמןינו שאין מומחה לא מועיל שיקבלו אותו לדונם, ורק אם יודיע להם
שהינו יודע לדון דין תורה או דין אוטם בדיין פשוט ונחשב מומחה לענינו זה,
אז מועיל בקבלוחו עליהם לדונם יחיד.

קצתה"ח ג,ד – לא מסכים לדברי הש"ז וסביר שגם בדיין פשוט שלפי דעת
הש"ז אם קבלוחו עליהם יכול לדונם גם במקרה כזה בעל נפש ירחיק עצמו
זהה.

בשות'ת התשב"ץ סימן ק"ס מובא שנשאל בדבר מינוי של הריב"ש (מטעם
השלטונו) להיות דין יחיד של קהילות יוצאי ספרד באלגיר ועננה בתשובה
שהוא מתנגד למינוי ומביא את המשנה שאומרת אל תהי דין יחידי ומביא גם'
ב"ק, פ,א: "אמר ר' שמעון שזרוי מבuali בתים שבגלילי היה בית אבא ומפני
מהחרבו שהיה מרעים כהורשין ודנים דין ממוןות ביחיד" ומשיכים ורק אם
קבלוחו עליו שידונם יחידי יכול לדונם.

שורית הרズב"ץ חלק ג' (שאלת תתקמ"ז) ששאל על מה סמכו בארץ מצרים
לדון יחידי³ והרי לנו אל תהי דין יחידי? והסביר כיון דין תורה יכול לדון

³ כתוב הרズב"ץ: המנהג במצרים לדון יחידי תחילות מקורות, היה בתחילת מלכות ישמעאל
שהיה מלך מצרים שנאה לאישה בת מלך בגדד (בבל), וכשבאה למצרים שאלת על ענן
היהודים ואמ' יש להם מלך או נשיא, ואמר לה המלך אין להם לא מלך ולא נשיא. אמרה
לו: וחלא במלכות אבוי יש ישראלים הרבה ויש להם נשיא נקרא ריש גלותא והוא מזורע
דוד המלך ואבוי מותברך בו ועשה לו כבוד גובל לפניו שהוא מזורע מלכים ונכאים, ומיד
צוה המלך להביא לו ממש איש אחד מזורע דוד המלך ע"ה, ושלחו איש נבון וחכם ומינה
אותו נגד על כל היהודים ומשם נשתלשל הנגידות במצרים והוא היה לו הרמנוטא דמלכא
ומאמר המלך לרצות את העם במקל ורצואה דכתיב "לא יסור שבט מיהודה" ואחר

אפילו ביחידי דכתייב "בצדק תשפטו עמייתך" ודברי טופרים בעין שלושה, וכיון שאם קבלויהם עליהם בעלי דין או שבירורו אותם הציבור הררי מותר לדון ייחידי לכתילה שוחרר הדבר לדין תורה וכן מעשים בכל יום שנחגו בנסיבות לדון ייחידי.

תומים גה – מביא ראייה מתוטט' שסביר שאמם קבלויהם עליהם יכול לדון. תוטט' פ"ק דמגילה יד. הגמ' אומרת על דברה הנביאה שהיתה שופטת את ישראל והיתה יושבת תחת התומר משום יהוד. אומר התוממים: מה חידש תוטט' יותר בדברי הגמ', אלא שהיה קשה לו שהרי דברה צריכה לדון בשלושה א"כ אין יהוד אלא ע"כ מדובר שהוא דנה ייחידי, וכיון שבאו לדון אצלם, כאילו קיבלויהם עליהם.

ט. לדון ייחידי בזמן זהה

במאמרנו ניסינו לעמוד על ההלכה באיזה מקרים מותר לדין מומחה לדון בערך של בע"ד כמו שכותב בשוע' ג.ב. "פחות משלשה אין דיןיהם דין אפילו לא טעו א"כ קבלום בע"ד או שהוא מומחה לרבים".⁴ משמע בדבריו שאם הדין מומחה לרבים יכול לדון בע"כ. אמן בזמן הזה כבר כתב הרמ"א ג.ב. שאין דין דין מומחה לרבים שידון ביחידי בע"כ של אדם.

הגר"א מביא מקור לדין זה של הרמ"א מב"מ סז, בתוטט' בשם ר"ית כתוב, שרביבנא לא רוצה ליטול השם ולעשות עצמו צורבא מרבען עי"ש, הרי רבينا לא החשיב עצמו לדורבה מרבען כיש' בדורנו, ועיין מה שכתב מהר"י וילל תשובה קמ"יו בזמן הזה בעזה"ר נתקלקלו הדורות ונתמעטו הלבות ונתעוטו הדינאים לא אשכחן שום לדון בעולם שהוא מומחה לרבים שהוא ראוי לכך וא"כ בזמןינו אפשר לדון ייחידי רק ברצון שני בע"ד והיל' קבלויהם עליהם ואין יכולם לחזור בהם מקלטה זו.⁵

שנפסק זרע דוד מצרים חזר הנגיד למי שראויל לה מצד חכמתו ומעשייו והיה זו ייחידי בדיי ממונות, מעיש, ומכה, ומנדח, ומחרים כפי מה שצרכיה השעה וauseג בדטה הנגידות נשאר המנהג הראשון שהיה זו ייחידי במקומות הנגיד.

⁴ טור סימן ג' בשם ר' שיררא גאון ייחידי מומחה היינו דחשייב כר' נחמן בדורו ובקי במשנה ובתלמוד ובקי נמי בשיקול הדעת, ומיין בדין כמה שנים והוא מנוסח ולא ארעה לו טעות.

⁵ הרי קבלת הצדדים לדונם בע"כ נעשית בעלי מעשה קניין וא"כ מה מחייב אותם שלא יוכל לחזור בהם. וכנראה טומכים בזה על דברי התוטט' ב"מ עד ג (ד"ה הכא) שכתב ינסם מקרים שאדם מתחייב עליהם בלי קין אלא דברים בכללם כאשר בעלי הדין אמרו

כioms בתבי דין הרבנים בישראל דנים עפ"י תקנות בתבי הדין. בתקנון משנת תשנ"ג פרק א' מובא "בית דין יושב בהרכבת של שלושה זינים להוצאה מקרים שבהם רשאי בית"ד לדון מבחינת ההלכה בפחות שלושה".

בפסקה 2 נכתב "רשי בית"ד לדון בהרכבת של פחות שלושה" ובאחד המקרים המובאים שם הוא: "ענין שהסתכו עליו הצדדים שידונו בדיין אחד ובית"ד אישר שהענין ראוי לפיקוד דין תורה להיות נידונו בדיין אחד" דהיינו במקרה שהצדדים מסכימים שידונם ביחיד וזה נחשב קיבלו עליהם לדונם ביחיד.

"נאמן עלי אבא" שמקבלים עליהם שידונם ואינם יכולים לחזור בהם כיוון שיש להם תבעה זה על זה והם קיבלו עליהם כך את הדין הרי זה קבלה שאינם יכולים לחזור בהם.